

Мутасаввуф Муфасирларнинг Қуръони Каримни Тафсир Қилиш Услуби

Эгамов Абдумалик Адихамович,

“Исломиунослик ва ислом цивилизациясини ўрганиш ICESCO” кафедраси,

Ўзбекистон халқаро ислом академияси,

Тошкент, Ўзбекистон. Почта: abdumalikegamov07@gmail.com

ABSTRACT

Юртимиздан етишиб чиққан алломалар ислом илмларининг ҳамма соҳалари бўйича улкан ишларни амалга оширганлар. Ҳадис, ақида, фикх, тафсир ва бошқа йўналишлар каторида илмлари ҳам юртимизда камол топди. Ушбу мақолада юртимиздан чиққан буюк мутасаввуф олими, кубравийя таълимотининг асосчиси Нажмиддин Кубро, унинг ҳаёти ва тасаввуфий Қуръон тафсири ҳақида маълумот берилди.

Ученые, выросшие в нашей стране, проделали большую работу во всех областях исламской науки. Наряду с хадисами, вероучение, юриспруденцией, тафсиром и другими областями в нашей стране также получили развитие науки суфизма. В данной статье представлена информация о великом ученом-мистике из нашей страны, основателе кубравийской доктрины Наджмиддина Кубро, его жизни и толковании мистического Корана.

Scholars from Uzbekistan have done a great job in all areas of Islamic science. Along with hadith, aqeedah, Islamic jurisprudence, tafsir and other areas, the sciences of sufism have also developed in our country. This article provides information about the great mystic scholar from our country, the founder of the Kubravian doctrine Najmiddin Kubro, his life and the interpretation of the mystical Qur'an.

Мустақиллик йилларида юртимиз тарихи, унинг ажодларимиз томонидан яратилган бебаҳо илмий-маънавий меросини ўрганиш давр талаби бўлиб қолди. Хусусан, тасаввуф адабиёти ҳолисона тадқиқ этиш, тасаввуфнинг инсонпарварлик ғоялари билан уйғунлашиб, жаҳоншумул шеърӣ асарларнинг пайдо бўлишига туртки бўлгани кенг кўламда таҳлил қилинмоқда. Тасаввуф тарихига назар ташлар эканмиз, ислом динидаги мазҳаблар ва қарашлар хилма хиллиги сўфийлар ҳаёти ва дунёқарашига таъсир этиб турганини кўрамиз[1:8].

Тасаввуф - қомиллик йўли, миллий, маънавий мерос, умуминсоний қадрият ҳамдир. Тасаввуф инсонпарварлик ғояларини тарғиб этувчи фалсафий таълимотлар билан узвий боғланган. Тасаввуф инсоннинг моҳияти, жамиятда тутган ўрни, ҳалоллик, меҳнат, виждон, иймон каби хислатларни фалсафий таҳлил этишнинг ўзига хос йўли бўлса, Нажмиддин Кубро янги йўналишга асос солган буюк мутафаккир алломадир. Ўз замонасининг "қутби" дея улуғланган буюк ватанпарвар, хивалик шайх Нажмиддин Кубро тасаввуфнинг машхур тариқатларидан бири бўлган Кубровийлик

ARTICLE INFO

Received: 1st May 2022

Revised: 1st June 2022

Accepted: 6th July 2022

KEY WORDS:

Қуръони карим, тафсир, ҳадис, ақида, фикх, тасаввуф, тариқат, муфассир, таъвил, сура, аят.

Коран, тафсир, ҳадис, ақида, фикх, тасаввуф, тариқат, муфассир, тавил, сура, аят.

Koran, tafsir, hadith, akida, fiqh, tasawwuf, tarikat, mufassir, tawil, surah, ayat.

тариқатининг асосчисидир. Нажмиддин Кубронинг бой маънавий меросини ўрганиш, тадқиқ этиш орқали тарихимиз, маданиятимиз, миллий кадриятларимизнинг нақадар мумтоз ва улуғворлиги, у зотнинг ҳаёти ўзлигини англаб етган инсон учун ибрат ва сабоқ эканлигини ҳис этилади.

Кубровий тариқати шайхлари. Жумладан, Маждиддин Бағдодий, Саъиддин Ҳамавий, Бобо Камол Жандий, Сайфиддин Боҳарзий, Нажмиддин Розий ва бошқа машҳур шогирдлар етишган.[2:16] Нажмиддин Кубро қаламига мансуб илм-фаннинг турли соҳаларига оид асарлари мавжуд бўлиб, у бу асарлари орқали инсон поклиги, илоҳий маърифат учун кураш, дунёвийлик билан илоҳийликни уйғунлаштириш, мардлик ва маънавий юксалишдан сабоқ берди. Унинг қуйидаги китоблари мавжуд: "Таволиъ ут-танвир", "Ар-Рубоъийёт", "Сиррул ҳадас", "Рисола мин муаллафоти Нажмиддин Кубро", "Ал-усули ал-ашара" ("Тасаввуфнинг ўн асоси"), "Рисола илал хоим ил-хоиф мин лавмати ил-лоим" ("Маломат қилувчининг маломатидан кўркувчи ошиқ рисоласи"), "Ҳидоят ут-толибийн" ("Илм ўрганувчиларга тўғри йўл кўрсатиш"), "Адаб ул-муридийн" ("Муридлар одоби"), "Сакинат ус-солиҳийн" ("Солиҳларнинг сокинлиги, ороми"), "Минҳож ус-солиҳийн" ("Солиқларнинг ёруғ ва равшан йўли"), "Истилоҳ ус-суфиййа" ("Тасаввуф истилоҳлари"), "Одоб ус-сулук" ("Сулук одоби ҳақида"), "Айн ул-ҳаёт" ("Ҳаёт булоғи"), Тафсир ул-Қуръон (12 жилдлик Қуръон тафсири) [3:5]. аммо бу асар хали бизларга номаълум "Ат-таъвилот ан-Нажмийя фит-тафсирил ишорий ас-сўфий" ("Сўфийликка ишора қилувчи тафсир ҳақида Нажмиддин Кубронинг таъвили") деб номланади. Бу асарнинг қўлёзма нусхаси Байрутда "Дор ал-кутуб" кутубхонасида сақланади[4:55]. Бу асар 2009 йил муҳаққиқ Аҳмад Фарид ал-Язидий томонидан таҳқиқ қилиниб, Ливаннинг Бейрут шаҳрида "Дор ал-кутуб ал-илмийя" нашриётида чоп этилган. Асар олти жуз бўлиб, саҳифалар сони 2464 та ва ҳажми 17х24. Нажмиддин Кубронинг қўлёзма асари "Моида" сураси билан бошланиб, "Нисо" сураси билан тугалланган.

Нажмиддин Кубро буюк мутасаввуф олим бўлиши бир қаторда улуғ муфассир ҳам бўлган. Бунга юқоридаги асари ҳам далил бўла олади.

Тафсир сўзининг луғавий маъноси «изоҳ», «шарҳ»дир. Арабларда илмий, фалсафий асарларга ёзилган шарҳлар ҳам тафсир деб аталган. Лекин истелоҳда «тафсир» Қуръондан кўзланган мақсадни инсон ўз ақли даражасида тушуниб, бошқаларга ҳам тушунтириб бериш, деб таърифланган[8:23]. Қуръонда ҳам «тафсир» - «шарҳ» мазмунида қўлланилган. Бу оятда **«Улар сизга бирон мисол келтирсалар албатта, Биз сизга ҳақ ва энг гўзал шарҳни келтириб қўйдик» (Фурқон 33 оят)[7:]**. Шунингдек тафсир сўзи билан боғлиқ яна бир ибора «таъвил» сўзи мавжуд бўлиб, у ҳам тафсир қилиш, шарҳлаш маъноларини билдиради.

Тафсир ва таъвил ҳақида имом Ал-Мотурудий шундай деган: «Тафсир бу сўзнинг маъноси қатъий мана шу дейиш ва Аллоҳ ўша сўздан мана шуни назарда тутган деб, гувоҳлик беришдир. Агар бунга далил бўлса, у ҳолда сўзи тўғри, акс ҳолда, у фақат ўзининг раъйи билан тафсир қилган бўлади. Бу ман этилган. Таъвил эса, бирор сўзнинг тахминий маъносини келтириб уни қатъий деб айтмай ва Аллоҳни назарда тутгани мана шу, деб гувоҳлик бермаган ҳолда ўша маънони бошқа маънолардан устун қилишдир.» [5:24-38].

Тафсир икки хил бўлиб, "Зоҳирий" ва "Ботиний" тафсирларга ажралади. "Зоҳирий" тафсирда оятларнинг луғавий маъносига эътибор берилса, "Ботиний" тафсирда оят калималарининг зоҳирий маъносидан ташқари ботиний маънолари ҳам борлигига эътибор қаратилади.

Илгари ҳадислар таркибида бир боб сифатида зикр этиб борилган Қуръонга шарҳлар замон талабларига тўлиқ жавоб бермай кўйди. Муфассирларнинг тафсир асарларининг кириш қисмида араб тилини билмаган, оятнинг нозил бўлиш сабаблари, ҳадисларни билмаган кишиларнинг Қуръон ояти ҳақида фақат ўз фикрларидан келиб чиқиб шарҳлашлари мумкин эмаслиги кўп зикр қилинган. Бу борада Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) Ибн Аббосдан ривоят қилинган (32,33) қуйидаги ҳадиси шарифлари мавжуд: **«Ким Қуръонда илмсиз бир гапни айтган бўлса, дўзахдаги ўрнидан жой олаверсин»**[6:10]. Абу Лайс ас-Самарқандийнинг «Ҳеч ким араб тилини, оятни нозил бўлиш сабабларини билмай туриб ўз-ўзича тафсир қилиши мумкин эмас», деган сўзлари юқоридаги ҳадисга мувофиқ бўлади [5:24-38].

Тафсир илмсиз Қуръонни англаш, тушуниш, тафаккур қилиш мумкин эмасдир. Қуръони каримнинг бир неча жойида ҳам оятларни тафаккур қилиш, улар ҳақида мулоҳаза қилиш,

маъноларини билишга тарғиб қилинади. Жумладан, «Нисо» сурасининг 82-оятида шундай дейилади: **«Қуръонни тадаббур - тафаккур қилмайдиларми? Агар у Аллоҳдан бошқасининг хузуридан бўлганида унда кўплаб ихтилофларни топар эдилар»** [7].

XI XII асрларда Қуръонни шарҳлашда раъй ижтиҳодни ишлатиш кенг тус ола бошлади. Бунга мисол қилиб Нажмиддин ар-Розий (1177-1256 йй.), Абу Муҳаммад Рўзбаҳон (1128-1209 йй. Эрон), Саййид ибн Аъробий (1165-1240 йй. Дамашк), Нажмиддин Кубро (1145-1221 йй. Хива)ларни келтириш мумкин. Илгариги даврдан фарқли равишда оятларни шарҳлашда олимлар қатор ривоятларни келтирмай, балки айрим ҳоллардагина уларни келтира бошладилар. Бундан албатта Қуръонни шарҳлашда бутунлай ривоятлардан истефода этилмай қолди, деган фикр келиб чиқмайди. Олимлар илгари зикр этилган ривоятларни қайтармай, оят шарҳини ривоятлар мазмунига зид бўлмаган, балки мувофиқ келадиган тарзда ўз сўзлари билан шарҳлашга ўтдилар. Шайх Муҳаммад аз-Заҳабий «Ат-Тафсир вал муфассирун» асарида шундай дейди: «Ишъорий тафсир - Қуръонни пайғамбаримизга нозил бўлиши билан боғлиқдир». бунга мисол қилиб қуйидаги оятни келтирадилар: **«Анави қавмларга нима бўлдики, гапни тушунай демайдилар?!» (Нисо 78)** [4:19].

Тафсир мусулмонларнинг илоҳий китобини шарҳлагани боис Қуръоннинг маъно-мазмунини тушуниш ва ўрганишда унга доимо зарурат туғилади. Шу сабаб, тафсир илми диний илмлар ичида мўътабар саналиб келинган, ҳамда муфассир, мутакаллим, фақиҳ, муҳаддис каби кўплаб олимлар томонидан пухта ўрганилган. Ҳозирги замон исломшунослри ҳам уни асосий тадқиқот объекти қаторига киритганлар. Шу жумладан бизнинг диёримизда ҳам тафсир илмини ўрганишликка давлатимиз тарафидан кенг имкониятлар яратилган.

Қуръонни тадаббур қилиш яъни уни чуқурроқ англашга интилиш жуда зарур ишдир. Исломни билмоқчи билан одам, ҳақиқатни англамоқчи бўлган шахс бевосита Қуръони каримга мурожаат қилмоғи керак. Қуръонга мурожаат этиб, уни тадаббур қилиб кўрган одам ҳақиқатни англаб етади. У илоҳий китобдир, уни илоҳийлигини тадаббур қилган одам буни дарҳол англайди. Чунки, Қуръонни жиддий ўрганишга кирган одам унда ҳеч қандай зиддият йўқлигини англайди[9:562]. Тафсир илмини пухта ўрганиб, бугунги кунда Қуръон оятларини ўзларини нотўғри қарашлари билан талқин қилаётганларга раддия беришда тафсир илмини билишлик жуда муҳим саналади. Бунда тафсир илмига оид асарларни илмий таҳлил қилиш ва улардаги муҳим масалаларни ёритиб бериш ҳамда уни омма муомаласига киритиш тадқиқотчиларнинг олдида турган муҳим вазифадир. Бу билан Қуръони карим маъноларини асл ҳолда тушунишлик, динимизни софлигини сақлашлик ва инсонларнинг ислом динини асл моҳиятини тўғри англашликда муҳим омил бўлади.

Адабиётлар

1. "Тасаввуф тариқатлари тарихи" ўқув методик мажмуа. Тошкент ислом университети 2011й 8б.
2. Нажмиддин Комилов "Тасаввуф" Тошкент "Моварауннаҳр; 2009й 16б.
3. Замира Исҳоқова "Шайх Нажмиддин Кубро" Тошкент "Ўзбекистон" 2013й 5б.
4. Таъвилоти Нажмийя" Ливан "Дорул кутуб ал-илмийя" 2009й. 19 б.
5. Абдуллаев А.Г. Абу-л-Лайс ас-Самарқандийнинг Моварауннаҳр тафсиршунослигида тутган ўрни. Тарих фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзишган диссертация. Тошкент-2007. 24-38 бетлар.
6. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф Ҳадис ва ҳаёт 28 жуз. Тошкент 2016й. 10 бет
7. Абдулазиз Мансур "Қуръони Карим маъноларининг таржимаси ва тафсири", Тошкент 2009й.
8. Махсудов Д.Р. Моварауннаҳр Ҳанафий мазҳаби тафсирлари (XIII-XV асрлар) Тошкент-2019 й. 23б
9. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф Тафсири ҳилол 1-жуз. Тошкент 2017й. 562 б.